

Konverents

DIGITAALRAAMATUKOGU JA

SELLE KASUTAJA

Tartu Ülikooli Raamatukogus 19. oktoobril 2004. a.

Tartu 2004

Päevakava

11.00 Avasõna.

Mare-Nelli Ilus

11.30 [Raamatukoguvõrgu konsortsiumi arengu strateegiad.](#)

Mihkel Reial, ELNET Konsortsiumi juhatuse esimees, Eesti Rahvusraamatukogu tehnoloogiadirektor

12.00 [Sidusjuurdepääsu loomine ajaloolisele kunstikogule: probleemid ja lahendused TÜ Raamatukogus](#)

Moonika Teemus, TÜ Raamatukogu

12.30 [Originaalgraafika ja raamatuillustratsioonid virtuaalajastul.](#)

Katre Riisalu, Eesti Rahvusraamatukogu

13.00–14.00 Lõuna

14.00 [Kas Internet sööb Raamatukogu lugejad või on Internet ise raamatukogu?](#)

Henn Sarv, IT Koolituskeskus

14.30 [EEVA – digitaalne kirjanduslugu tekstides.](#)

Liina Lukas, TÜ maailmakirjanduse õppetool;

Vahur Aabrams ja Kairit Kaur, TÜ Raamatukogu

15.00 [Erialaportaali – miks just selline?](#)

Kärt Miil ja Tiina Kuusik, TÜ Raamatukogu

15.30 [Andmebaasi loomise valu ja võlu](#)

Ehtel Taevere, TÜ Raamatukogu

Läbirääkimised

Raamatukoguvõrgu konsortsiumi arengu stsenaariumid

*Mihkel Reial
ELNET Konsortsiumi juhatuse esimees
Eesti Rahvusraamatukogu*

[Vaata ka ettekande slaide.](#)

21. juunil 2004. a. võeti konsortsiumi üldkoosolekul vastu uus põhikiri, milles on selgelt välja toodud konsortsiumi eesmärk – kasumit mittetaotlev **teaduse, kultuuri ja hariduse toetamine raamatukogude ühistegevuse kaudu** ning ka tegevused selle saavutamiseks. Oma ettekandes tõstatan mõningad küsimused ja pakun välja omapoolsed vastused konsortsiumi tegevuse lähtekohtade ja võimalike arengusuundade kohta järgmiseks paariks aastaks.

Keda me toetame, kui räägime raamatukogude ühistegevusest?

- Tegevuse tulemusena toimub
- konsortsiumi kui mittetulundusasutuse tugevdamine
- liikmete (omanike) eesmärkide toetamine
- raamatukogude teenuste arendamine
- riigi (ametid, ametnikud) poolt delegeeritud ülesannete täitmine
- õppkasutajate (kliendid, lugejad) vajaduste operatiivsem ja kvaliteetsem rahuldamine.

Kuidas toimub ühistegevus?

- **projektipõhiselt**, projektide eesmärkide saavutamiseks luuakse **töögrupid** raamatukogude spetsialistidest
- projekte **rahastatakse erinevatest allikatest** – riigi poolt, erinevast fondidest ja raamatukogude (ülikoolide) eelarvest.

Mis on senised olulisemad põhisuunad?

Seni on välja arendatud kaks suunda

- integreeritud raamatukogu infosüsteem ja sellel põhinev elektronkataloog ESTER
- elektroonilise teadusinformatsiooni ühishanked.

Vastavalt põhikirjale konsortsium algatab ja koordineerib ühisprojekte infosüsteemide ja -teenuste arendamiseks.

Mis oleks uus arendusvaldkond?

Uus teenus, mille arendamine

- oleks tasakaalustatud ressurssidega
- vastaks klientide tulevastele vajadustele
- lähtuks konsortsiumi põhikirjalistest eesmärkidest.

Võimalikud arendusvaldkonnad

- võrguteenuste arendus
- koondportaali loomine
- digiteerimine
- digitaalne archiveerimine.

Võimalikud tulevikustsenaariumid

Valikud seotud rahastamisega ja isikutega

- säästlik, alalhoidlik
- olemasoleva edasiarendus
- üks arendusprojekt korraga
- massiivne arendustegevus.

Sidusjuurdepääsu loomine ajaloolisele kunstikogule: probleemid ja lahendused TÜ Raamatukogus

*Moonika Teemus
TÜ Raamatukogu*

Mis?

- Eesti suurim ja hinnalisim varase graafika kogu, mis hõlmab peamiselt Lääne-Euroopa 15.–19. sajandi trükigraafikat
- mitmekesine, valdavalt Tartu- ja ülikoolikeskne baltisaksa kunst.

Kellele?

- Õpilasele, tudengile, õpetajale, kunstnikule, kunstiteadlasele, kunstihuvilisele.

Milleks?

- Tutvustamine – virtuaalne püsiekspositsioon, panus raamatukogu maine kujundamisse
- uurimine – esmane infoallikas kunstikogu kohta, mis rahuldab operatiivselt esmase infovajaduse
- säilitamine – virtuaalnäituse loomise käigus saadakse digitaalsed kasutus- ja tagatiskoopiad.

1. LÄÄNE-EUROOPA VARANE GRAAFIKA (2002-2003)

on raamatukogu juubeliaastal 2002 korraldatud graafikakogu suurnäituse võrguversioon. Idee sai alguse näitusel eksponeeritud tööde fotografeerimisest (6 x 6 cm värvilaidid). Virtuaalnäituse sisu ja struktuur jäid üldjoontes samaks, täiendusena lisandusid kunstnike lühielulood, erinevate tehniliste menetluste kirjeldused koos näidetega, graafikakogu kohta ilmunud trükikataloogide ning -albumite loetelu ühes juurdepääsuga nende parandatud ja täiendatud elektroonilistele väljaannetele. Elektroonilist ekspositsiooni iseloomustavateks märksõnadeks on:

- loogilisus,
- lihtsus,
- pildikesksus.

Pilte on võimalik vaadata kolmes formaadis:

- väike – eelvaatetabelisse kujundatuna maade kaupa ülevaate saamiseks teatud perioodi graafikast
- keskmine – konkreetse pildi vaatamiseks
- suur – pildi detailsemaks uurimiseks.

Probleemid:

- tehnilised – slaidide ning nende digikoopiate värvikvaliteet + vajaliku riist- ja tarkvara ning tehniliste oskuste puudumine + kogemuste puudumine pildiesitlusest virtuaalnäitusena
- sisulised – näituse koostamise aluseks olnud trükikataloogide (ilmunud 1974.–1997. a.) andmestik vajab ülevaatamist ja osaliselt täiendamist, parandamist ning vastavusse viimist tänase päeva uurimisseisuga.
- töökorralduslikud – raskused raamatukogu erinevate osakondade ja ülikooli asutuste tööosaluse ühendamisel.

Tulemus:

- seni ulatuslikem digitaalne kunstinäitus Eestis, tutvustamaks ühe mäluasutuse kogu
- positiivne tagasiside kasutajatelt, kiitust leiavad graafikakogu laiema avalikkuse ette toomine, näituse loogiline ülesehitus ja kujundus, piltide detailse vaatamise võimalus, erinevate graafiliste tehnikate tutvustamine.
- raamatukogu juhtkonna positiivne suhtumine ning osakonna tehnilise varustuse paranemine.

2. KUNST JA KUNSTNIKUD TARTUS 19. SAJANDIL" (2004) –ettevalmistamisel

Eialgu oli baltisaksa graafika tutvustamine planeeritud eelnevalt tutvustatud virtuaalnäituse ühe alajaotusena sarnaselt saalinäitusega. Materjali vähesuse tõttu oleks see jäänud teenimatult varju, mistõttu otsustati iseseisva näituse kasuks. Struktuurilt ja sisult on ettevalmistamisel olev virtuaalnäitus mõnevõrra erinev:

- Pildi kõrval suurem osakaal saatetekstil. Literatuurne, väljavõtetega tollasest aja-, ilu- ja teaduskirjandusest, kaasaegsete mälestustest; kunsti esitletakse kohaliku kultuuriloo taustal.
- Lisaks graafikale kaasatud joonistus ja maal, vabagraafika kõrval on olulisel kohal raamatugraafika, demonstreerimaks erinevate kogude omavahelist seost.
- Piltide esitus on atraktiivsem, muutunud on piltide vahel navigeerimine.
- Värv ESTER-isse, kuhu juba tänaseks päevaks on kataloogitud küllaltki palju baltisaksa kunsti, mis on läbi aegade olnud kasutajate poolt enim nõutud pildimaterjal.

Originaalgraafika ja raamatuillustratsioonid virtuaalajastul: Rahvusraamatukogus tehtust

*Katre Riisalu
Eesti Rahvusraamatukogu*

Ettekanne tutvustab Rahvusraamatukogu koduleheküljelt <http://www.nlib.ee> avanevaid digikogusid:

- Euroopa 17. sajandi sügavtrükigraafika
- Raamatuillustratsioonide originaalid
- Vanad linnaplaanid
- Vanad maakaardid.

Kas Internet sööb raamatukogu lugejaid või on Internet ise raamatukogu?

*Henn Sarv
IT Koolituskeskus*

[Vaata ka ettekande slaide](#)

Oleme viimased kümme aastat elanud Interneti ajastul. Algul väike osa meist, praeguseks enamik. Just nagu kino ja televiisori tulekul nii on ka Internetiga koos arutatud-kurdetud vanu tuntud kurtmisi – inimene eemaldub raamatust, inimene unustab lugemisoskuse, inimene unustab kirjutamisoskuse jne jne. Kas on see nii hull või vastupidi, lugejad on oma raamatukogudes teinud astunud uude sajandisse. Arutlen pisut sellel teemal, mis vahet minu silmis on raamatul ja arvutil, raamatukogul ja Internetil, õpetamisel ja suunamisel, lugemisel ja kogemisel.

Raamatukogu on eesti kultuuriloos olnud ka rahva kultuurikeskus. Kas Internet suudab seda kohta täita, kas Internet tohib seda kohta täita ja kas me tahame, et Internet selle koha täidaks?

Astudes eesti raamatukogu uksest sisse lähen ma ikka eestikeelse kataloogi ja riiuli kallale. Astudes Internetti ja otsides mulle vajalikku, astun paraku ingliskeelsete riiulite juurde. Leian sealt küll vajaliku, kuid läbi ingliskeelse vahenduse. On ka eestikeelne riiul, aga ingliskeelne on mugavam. JA nii teeb järjest rohkem lugejaid. Kas see on oht eesti keelele ja kultuurile? Kas me peame selle üle muretsema? Ja kas info, mida me sel kombel saame, leiame ja loeme, on ikka see kõige õigem info?

Need oleks kolm suurt valdkonda, millele ma oma mõtisklustes pidama jääksin ja kus ma valmis lahendusi ei kipu küll pakkuma.

EEVA – digitaalne kirjanduslugu tekstides

*Liina Lukas
projektijuht
TÜ maailmakirjanduse õppetool
Vahur Aabrams ja Kairit Kaur
TÜ Raamatukogu*

Üha rohkem harjume kasutama ja otsima digiteeritud tekste ja tekstikogusid, mis on lõhkunud ettekujutuse raamatust kui kindlate mõõtmetega füüsiliselt asjast, mida peab lugedes käes hoidma. Digiteerimine on muutunud arhiivide ja raamatukogude ülitähtsaks tegevusvaldkonnaks kogu maailmas, kuna selles on nähtud võimalust teha eeskätt vana ja haruldane raamat kättesaadavaks nii, et raamatut ennast üleliigsest käppimisest säästetaks.

Eestis ei ole digiteeritud raamat veel kaugeltki enesestmõistetavus – protseduur on kallis, napib head tehnikat jne. Kuid esimesed sellealased projektid (eesti vanemate ajalehtede võrguversioon, õppeotstarbeline ERNI jt) tõendavad, et kaasaegsetest protsessidest kaugemale maha jääda ei kavatse meiegi.

Tartu Ülikooli Raamatukogu ja TÜ kirjanduse ja rahvaluule osakonna ühistöös on teoksil väga mahukas digitaalse kirjandusloo projekt – Eesti vanema kirjanduse digitaalne tekstikorpust ehk EEVA, mis startis 2002. aasta sügisel Eesti Kirjandusklassika fondi toetusel.

EEVA näol on tegemist eesti kirjandusloogu dokumenteeriva tekstivalimikuga, mis teeb digitaalsel kujul kättesaadavaks TÜ Raamatukogus säilitatavad, eesti kirjandusloogu seisukohalt olulised tekstid kuni 19. sajandi keskpaigani. Projekt lähtub eesti kirjandusloogu avaramast mõistmisest, mille järgi ei käsitata kirjandust kitsalt rahvuslikust või keelelisest printsiibist lähtuvalt, vaid nähakse eesti kirjandusloogu mitmekultuurilises- ja keelses kontekstis, tihedas seoses Baltimaade muukeelse kirjasõnaga. Seetõttu sisaldab tekstikorpust ka eestikeelseid tekste ümbritsenud, neid mõjutanud (vahel ka samade autorite poolt kirjutatud), peamiselt saksakeelseid, aga ka rootsi-, vene-, läti-, ladina-, kreeka- või prantsuskeelseid tekste, püüdes näidata keelepiire ületavaid intertekstuaalseid suhteid. Tegu on kirjandusloolisest vaatenurgast koostatud tekstivalimikuga, mistõttu on kirjandusloogu dokumenteerivad tekstid skaneeritud täielikult, sotsiaaljalalugu, keele- või religioonilugu dokumenteerivad, kuid kirjandusloogu mõjutanud tekstid markeeritud tiitellehe ja sisukorraga, viitamaks kirjandustekste ümbritsenud sotsiokultuurilisele kontekstile.

Nii on tekstide kättesaadavaks tegemise ning originaali säästmise kõrval EEVA-l veel teinegi funktsioon: tema võrguversioon on mõeldud infobaasi ja õppematerjalina neile, kes tunnevad huvi Baltimaadelt pärit või Baltimaadega seotud kirjasõna vastu. Tekstidele on lisatud biograafilised andmed, viited sekundaarkirjandusele, kommentaarid autori eluloo ja teksti kirjandusloolise tähtsuse kohta, tekstikorpuse sisesed lingid teistele seotud tekstidele ja lingid muudele teksti või selle autoriga seotud lehekülgedele väljaspool tekstikorpust.

Ettekandes kavatseme tutvustada EEVA võimeid ja võimalusi.

Erialaportaal – miks just selline?

*Kärt Miil ja Tiina Kuusik
TÜ Raamatukogu*

Erialaportaali sisuline osa tehti erialareferentide ja *webmasteri* Tiina Kuusiku koostöös. Portaali praegune sisu ja vorm polnud kuigi täpselt ette planeeritud, ta on selliseks kujunenud töö käigus. Lõplikku kuju pole portaal veel saanud – ühelt poolt napib aega ja teiselt poolt püüame liikuda samm-sammult lugejate huve ja oma kogemust arvestades

Kuigi raamatukogu juhtkond oli juba mõnda aega seda meelt, et erialareferendi töö üks väljund võiks olla virtuaalne erialainfokogu, hakkas idee arenema alles siis, kui tekkis praktiline vajadus info ühtse esituse järele. See tekkis seoses teadus- ja õppekirjanduse ning ajakirjade lugemissaalide ümberkorraldamisega valdkonnasaalideks (loodusteadused, arstiteadus; sotsiaalteadused; humanitaarteadused), mis tõi kaasa uusi võimalusi erialainformatsiooni komplekssemaks esitamiseks ja vajaduse interdistsiplinaarsete materjalide avamiseks mitmest aspektist, eriti ajakirjade puhul.

Esimene etapp oligi **ajakirjade** kohta info avamine, üheks põhjuseks ka see, et need ei paikne enam eraldi lugemissaalis, vaid kolmes valdkonnasaalis (nii vanemad aastakäigud kui jooksva aasta numbrid). Kuna paljude ajakirjade trükiversioonide tellimine on lõpetatud ning neid asendavad elektroonilised, tekkis vajadus sellest lugejale täpsemalt teada anda. Harjumusest alustatakse sageli vajaliku ajakirja otsimist lugemissaali riulilt. Ent ajakirja uuemad aastakäigud võivad olla ainult elektrooniliselt kättesaadavad ning vanemad aastakäigud võivad asuda hoidlas. Nende leidmiseks tuleb pöörduda ka kataloogi poole. See, et infot ajakirjade kohta tuleb otsida kolmest kohast, pole kuigi hästi teadvustunud. Praegu annab portaal tervikliku ülevaate meie lugejale kättesaadavatest ajakirjadest.

Teiseks on portaalis ülevaade ka erinevates **andmebaasides** sisalduvast informatsioonist. Viimase vastu pole teaduskondade huvi ühesugune, kuid multidistsiplinaarsete andmebaaside puhul on peetud vajalikuks, et ajakirjade nimekiri ja arv oleksid erialade kaupa väljatoodud.

Kolmandaks alustasime portaalis ka **lingikogu** loomist. Ka selles suhtes on teaduskondade huvi erinev ning esialgu oleme otsustanud, et see pole portaali kohustuslik osa, kuigi igal referendil on päringutele vastates oma viidakogu tekkinud. Miks siis mitte seda lugejatele kättesaadavaks teha, võimaldades neil ise infot otsida-leida.

Neljandaks on plaan siduda portaal **kasutajakoolitusega**. Nii võiks kujuneda omaette virtuaalkeskond, mis on eelkõige mõeldud üliõpilasele, kes vajab õppetöök vajalikku teavet. Samuti võimaldab portaal suunata tudengeid iseseisvale infootsingule.

Praegu on saavutatud see, et igal referendil on võimalus ise oma andmekogu luua ja täiendada. Tehniliselt on see lihtne ja mugav. Tööd on hõlbustanud see, et oma ideid ja soove pole referendid pidanud väga palju selgitama - *webmaster*, kes on tehnilise töökeskkonna looja, on ise raamatukogu erinevates lõikudes, sh lugejateeninduses töötanud, nii et lõppeesmärgist oleme üsna ühtmoodi aru saanud.

Tulevikus loodame, et nii infoteenistus, kasutajakoolitus kui avakogude süsteem võivad toetuda portaalile. Selles koostöömises peaks tõestuma portaali vajalikkus. Info lisamine, muutmine ja uuendamine on elektroonilises keskkonnas märksa lihtsam kui raamatukogu füüsilises keskkonnas. Nii nagu kõikide e-teenuste, on ka selle teenuse eluõulisuse tagatis lugejatepoolne huvi ja surve. Kuni loodav elektrooniline keskkond on toeks raamatukogu füüsilisele keskkonnale ning lugejale vajalik, on mõtet seda arendada.

Andmebaasi loomise valu ja võlu

*Ehtel Taevere
TÜ Raamatukogu*

[Vaata ka ettekande slide](#)

Andmebaaside loomine ei ole võimatult keerukas protsess, aga siiski kipuvad andmebaaside ja nendega seotud tarkvarade arendused olema kulukamad algul planeeritust nii ajalises kui ka rahalises mõttes. Miks tekivad vead, kuidas neid vältida?

Tartu Ülikoolis 2004. a. kaitstud Katrin Kaljula magistritöö ["Tarkvara testimine nõuete formuleerimise, analüüsi ja disaini etapis"](#) rõhutab õigeaegse testimise vajalikust, sest analüüsides andmebaasi/tarkvara vigu loomise tüüpilisel kuuel etapil (algatus, nõuded-vajadused, disain, programmeerimine, testimine, juurutamine-hooldus) selgub, et üle poolte vigadest tekkis etapil nõuded-vajadused.

Tutvustan kahe baasi : ["\[TÜ\] Magistri- ja doktoritööd"](#) ning ["Urbis"](#) tehnilist elulugu. Kogemused nende baasidega näitavad, et suurimaks probleemiks on olnud kooditabelitega seonduv, aga vead on tekkinud eelkõige kommunikatsioonist ehk siis tõepoolest nõuete-vajaduste etapis.